

MOSES GASTER ȘI ARTUR GOROVEI. O ADĂUGIRE DOCUMENTARĂ

Ștefan S. GOROVEI*

În 1931, pe când „Șezătoarea” își încetase apariția, iar reluarea ei nu se întrevedea ca o posibilitate de așteptat în termen scurt¹, Artur Gorovei a publicat *Indicele analitic și alfabetic* al volumelor apărute până atunci, vreme de 37 de ani. Ar fi dorit – scria folcloristul în „rândurile” puse în fruntea cărții pe care o socotea volumul XXVI al „Șezătorii” – să dea, drept prefață, un text mai amplu, în care să arate nu numai „fazele prin care a trecut revista în curgere de 37 de ani”: „voiam să pun câte ceva despre fiecare dintre colaboratorii mai statornici, acei cari au pus mai mult interes la adunare de material. Era locul să fac o mică schiță biografică a acestora. În acest scop m-am adresat lor, rugându-i să-mi deie informații despre ei și despre acei a căror urmă am pierdut-o și mai cu seamă despre acei cari au trecut în altă lume. Numai doi mi-au ținut în seamă rugămintea: d-l Dr. M. Gaster din Londra și veneratul părinte Vasile Sala, din Vașcău, ținutul Bihorului. Am renunțat la gândul acesta, nevoit de indiferența ce mi s-a arătat. Istoricul «Șezătorii», însă, fără partea biografică plănuită, va fi publicat în Anuarul Arhivei de Folklor din Cluj”². În adevăr, „Șezătoarea”. *Povestea unei reviste de folklor* a apărut în anul următor, la Cluj³; „partea biografică” a rămas un proiect nerealizat.

Peste câțiva ani, în 1940, Ion Mușlea a propus lui Artur Gorovei să valorifice informațiile primite de la Moses Gaster – care tocmai trecuse la cele veșnice, în martie 1939 – publicându-le în același

* Facultatea de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

¹ Speranța de a vedea reînviată această revistă nu l-a părăsit niciodată pe Artur Gorovei. Cu privire la proiectele urzite în acest sens după 1931, sper să pot reveni cât de curând.

² *Indicele analitic și alfabetic al celor 25 de volume din revista de folklor ȘEZĂTOAREA (1892–1929)*, Folticeni, 1931, p. VII (text datat „Folticeni, 1 mart 1931”).

³ În „Anuarul Arhivei de Folklor”, I, 1932, p. 3-39 (text datat „Folticeni, 2 aprilie 1931”); republicat în Artur Gorovei, *Literatură populară. Culegeri și studii*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note, bibliografie și indici de Iordan Datcu, București, Editura Minerva, 1976, p. 158-196.

„Anuar”⁴. În mai puțin de o lună, articolul *M. Gaster și folclorul românesc* era în posesia lui Ion Mușlea, care, la 18 iunie 1940, îi comunica autorului unele observații, împreună cu propunerea de a adăuga o notă cu bibliografia scrierilor lui Gaster⁵. Gravele evenimente din vara lui 1940 au întârziat vreme de cinci ani apariția volumului cu acest articol⁶.

Gorovei făcuse mai mult decât îi ceruse Mușlea: articolul său despre M. Gaster conținea „câteva pagini, scrise pe baza unor note biografice trimise nouă⁷ de el însuși, acum mulți ani”, dar și 12 scrisori pe care le primise de la acesta.

După încă 36 de ani, au văzut lumina tiparului și scrisorile lui Gorovei către Gaster⁸, tot 12 la număr⁹. Având la îndemână ambele părți ale acestui dialog epistolar, se deslușește mai bine ce au fost acele „note biografice trimise [...] de el însuși, acum mulți ani”. La 29 septembrie 1929¹⁰, Artur Gorovei îl anunța pe Gaster că pregătește volumul XXVI al „Șezătorii”, prevăzut să cuprindă indicele general al revistei, precedat de o „primă parte” rezervată „colaboratorilor distinși ai revistei”; între aceștia figura, desigur, și Moses Gaster. Ca atare, îl ruga să-și dea „părerea asupra materialului publicat în cele 25 de volume” ale „Șezătorii” și să facă „o apreciere: a adus sau nu vreun folos revista aceasta și munca mea de 37 de ani?” Cea de-a doua rugămintă: „O scurtă autobiografie și, pe cât vă va fi posibil, o listă a lucrărilor Dv. despre folclor sau în legătură cu folclorul. În modul acesta vom putea avea și un început de bibliografie a folclorului românesc și a folkloriștilor români”.

⁴ *Scrisori către Artur Gorovei*. Ediție îngrijită și introducere de Maria Luiza Ungureanu, București, Editura Minerva, 1970, p. 295 (scrisoare din 11 mai 1940).

⁵ *Ibidem*, p. 296.

⁶ *M. Gaster și folclorul românesc*, în „Anuarul Arhivei de Folklor”, VII, 1945, p. 1-11; reeditat în Artur Gorovei, *Literatură populară...*, p. 219-232.

⁷ Îmi pare ciudată folosirea persoanelor întâi *plural* în unele locuri din acest articol („note biografice trimise nouă”; „vom da apoi”. Artur Gorovei vorbea despre sine folosind *singularul* („mi s-au pierdut”; „m-a pus pe gânduri”; „lucrarea mea”). Va fi fost o „corijare” de stil din partea editorului? Ion Mușlea, *La centenarul nașterii lui Artur Gorovei*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1961-1964”, Cluj-Napoca, 1966, p. 307-319, nu dă amănunte despre această colaborare.

⁸ Virgiliu Florea, *Artur Gorovei către Moses Gaster*, în „Anuarul de Folclor”, II, 1981, p. 292-297.

⁹ În articolul său, Artur Gorovei spune că a pierdut unele scrisori din intervalul 1893-1911 „cu prilejul unei mutări din casa în care locuiam”, însă lipsuri în dialogul epistolar se constată și pentru alte intervale cronologice.

¹⁰ Virgiliu Florea, *op. cit.*, p. 296, nr. X.

Gaster a răspuns cu promptitudine la prima chestiune: scrisoarea din 30 octombrie 1929¹¹ conține doritele aprecieri despre revistă și despre munca redactorului ei. Din articolul („necrologul”) publicat în 1945, se înțelege că nici a doua rugăminte nu a rămas fără răspuns, Gorovei primind acele „note biografice” menționate deja, pe baza cărora a înfățișat viața și opera răposatului prieten. Expedierea lor este confirmată și de o scrisoare a lui Gaster, care, la 23 decembrie 1929, îl întreba pe Gorovei dacă a primit „bibliografia mea și aprecierea muncii D-tale rodnice”¹². Dar textul însuși al acestor „note” a rămas necunoscut.

Cu prilejul rearanjării casei de la Fălticeni, în vara anului 2010, în urma unei reparații generale, am găsit – într-un morman de hârtii răzlețe, multe parțial distruse – un plic francat cu timbre cu efigia regelui George al V-lea al Marii Britanii; plicul fusese expedit din St. John’s Wood la 28 noiembrie 1929 pe adresa: *Monsieur / Arthur Gorovei / Directorul Rev. „Sezătoarea” / Falticeni / Rumania*. Pe verso, expeditorul este indicat cu o ștampilă în timbru sec: *Spanish & Portuguese Congregation / London / Office of the Chief Rabbi*. Data sosirii la Fălticeni este arătată de ștampila poștei din acest oraș: 1 decembrie 1929. Plicul conține șase foi dactilografiate, numerotate cu cifre romane; pe prima filă, se află, scrisă cu creionul de Artur Gorovei, data: „1929, noemb[rie] 28”; pe ultima – semnătura autografă a lui M. Gaster. Cele șase file nu sunt altceva decât chiar „notele biografice” în discuție!

Comparația cu „necrologul” din 1945 arată că Artur Gorovei a parafrazat „notele” lui Gaster, îndreptând unele citări eronate. Lipsit de obișnuitele formule de adresare și de încheiere, textul lui Gaster era mai puțin decât o scrisoare. Dar, în același timp, era mai puțin și decât solicitase editorul „Șezătorii” – ceea ce, într-un fel, recunoștea și semnatarul celor șase pagini, încă din prima frază a textului său. Probabil de aceea a preferat Gorovei să parafrazeze acest text, renunțând să-l publice alături de cele 12 scrisori. El nu mai are, astfel, nici un element de noutate, mai ales acum, când avem la îndemână și memoriile lui Gaster¹³. Dar valoarea documentară îi rămâne întregă și aceasta îndreptățește publicarea lui.

¹¹ *Scrisori către Artur Gorovei*, p. 105, nr. 8; Artur Gorovei, *Literatura populară...*, p. 230, nr. VIII.

¹² *Scrisori către Artur Gorovei*, p. 106, nr. 9; Artur Gorovei, *Literatura populară...*, p. 231, nr. IX.

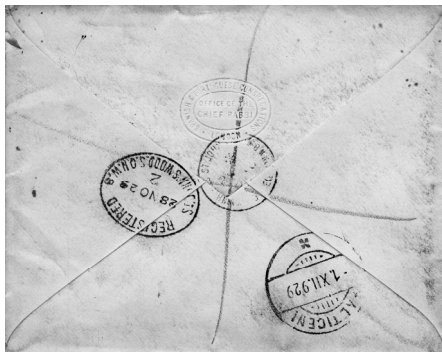
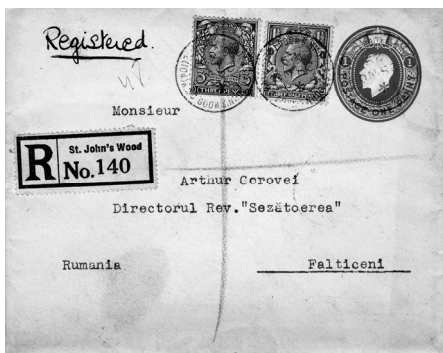
¹³ Moses Gaster, *Memorii [fragmente]. Corespondență*. Ediție îngrijită și adnotată de Victor Eskenasy, București, Editura Hasefer, 1998, p. 5-235.

Cred, de altminteri, că nu este singurul exemplar al acestor „note”; fiind dactilografiat, a trebuit să aibă o copie, și aceasta se păstrează în arhiva Gaster. În notele cu care a înzestrat ediția selectivă a corespondenței lui Gaster, d-l Virgiliu Florea menționează de mai multe ori o *scrisoare* către Artur Gorovei, datată din 30 octombrie 1929¹⁴. Un fragment din această scrisoare, citat într-o notă¹⁵, mă determină să cred că epistola cu această datare nu este altceva decât copia textului trimis lui Gorovei.

Printr-o fericită întâmplare, „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei” are posibilitatea să valorifice ambele variante ale acestui text. Pentru a evita atât risipa de spațiu, cât și orice controverse privind datarea sau transcrierea, socotesc mai utilă doar reproducerea fotografică a celor șase pagini ale scrisorii lui Gaster, precum și a plicului în care au fost expediate. Mulțumesc d-lui Alexandru Pînzar pentru amabilitatea cu care a răspuns rugămintii mele, pregătind aceste imagini pentru tipar!

Fălticeni, 23-27 aprilie 2011

ANEXE

¹⁴ M. Gaster în *corespondență*. Ediție îngrijită, prefață, note și indice de Virgiliu Florea, București, Editura Minerva, 1985, p. 15, nota 1; p. 34, nota 12; p. 56, nota 3; p. 66, nota 1; p. 118, nota 3; p. 130, nota 7.

¹⁵ *Ibidem*, p. 56, nota 3.

1929, Nov. 29.

Imi vine f.greu să-ți împlinesc dorința de a-ți trimite o biografie cât de scurtă și o bibliografie cât de restrânsă. Eu am avut până la un punct o viață sbucăumată. Născut la București 1856 mi-am isprăvit școală la Mateiu Basarab unde mi-am luat bacalaureatul, mi-se pare la 1873. Am plecat în străinătate. Ceace am învățat și lucrat acolo n'are nici un interes pentru cititorii "Sezătoarei". Voi vorbi numai de cele ce privesc lucrările mele pe tărâmurile limbei și literaturii române. La universitatea din Breslau am început deja să lucrez pentru lit. rom. și am încercat să alcătuesc un dicționar germano-român. M'am ajutat de dicționarul francez a lui Pontbriant. Teza mea de doctorat a fost asupra literei "C" guturală în limba română în care am încercat pentru prima oară a mă folosi de vechile documente române și am urmărit schimbările suferite de această literă în limba română în cuvintele introduse din limba latină și celelalte limbi străine. A fost întâia lucrare de acest fel și a fost publicată în "Zeitschrift fuer romanische Philologie" a lui Groeber. Acolo am publicat și o traducere a poveștii poamelor din Anton Pan, precum și traducerea "Trepetnicului" în limba germană. Intors în țară la 1882 am început să lucrez la "literatura populară" (1883) și la "Chrestomatia". Aceste 2 cărți ~~atunci~~ prezentate Academiei pentru premiu au fost luate în răs și batjocoră. Pe când am fost încă student am publicat câteva articole în "Columna lui Traian" a lui Hădeu, mai ales în legătură cu niște basme a lui Ispirescu, cu care m'am împrietenit apoi și pe care l'am îndemnat să publice noua colecție de basme. Am tradus cartea de rugăciuni evreiască în românește și am scris pen-

tru școlile evreiești "Istoria biblică", care a fost retipărită de multe ori.-

Pe când mă îndeletniciam cu lucrările mai mari, am contribuit cu diferite articole la cele 9 volume ale "Anuarului pentru Israeliți", editat de Dl. Schwartzfeld. În cea mai mare parte aceste articole au fost de literatură comparată. Mai ales în legătură cu lit. populară română. Apoi am publicat cele 2 prelegeri ținute la Ateneul Român, una "despre origina alfabetului", cealaltă "Apocrifele în liter. rom."

Împreună cu Gr. Tocilescu am lucrat la "Revista pentru Istoria și Arheologia Română". Acolo am publicat o samă de articole, acele despre stratificarea elementului latin în limba română, apoi "Viața Sf. Alexei" și *Bătălia Sf. Maria* scuturată din manuscr. vechi cât și din altele mai noi, **tot** cu arătarea paralelor din alte literaturi, așa "Povestea lui Adam", o colecție de cântece de stea cu toate paralele în literatura rom. și unde am arătat legătura cea strânsă între cântecile de stea din manuscr. cele vechi și colecția lui Anton Pan. Am atras deci pentru prima dată atenția supra modului cum lucra Anton Pan, care adesea nu făcea altceva decât să publice texte mai vechi modernisate de dănsul. Tot acolo a apărut un text vechi al "Alexandriei", care se deosebește f. mult de celalt text bine cunoscut. În aceeași revistă am publicat și alte lucrări mai mărunte; am mai luat parte la "Literatorul" unde am publicat pentru prima oară extrase din călătoria lui Gulescu, până atunci aproape necunoscută, legende din manuscr. vechi, cum este eacea a arhanghelului Mihail, care a slujit pe igumen 40 de ani, și o altă legendă a Sf. Nicolae, totdeauna

111

una însoțite de paralele din liter.universală.

Impreuna cu Di. Bettelmann am scos revista germană "Rumaenische Revue" în care între altele am publicat o traducere nemțească a unei povești a lui *Delavrancea*. Asemenea am ajutat pe tânărul Stăncescu la publicarea primei broșuri de basme culese de dănsul, scriindu-i o prefață. Am și ajutat pe vechiul dascăl Popper la traducerea în românește din limba evreească "Pildele din Bătrâni", adaugând și o introducere. Nu-mi pot aduce aminte de altele mici publicațiune apărute în diferite jurnale și reviste din țară. Dar nu pot să uit pe "Contemporahul" unde am publicat pe cel mai vechi basm românesc "Pavel cel Nebun", dintr' un manuscr. din sec. XVII. Apoi în "Bukarester Tageblatt" ca o contribuție la istoria culturai am publicat o foaie de zestre boerească în care se arată bogăția lucrurilor date miresei din partea părinților. ----- Am plecat apoi în surghiun. Si între altele multele scrise în diferite limbi tot mai am lucrat în literatura românească, am dat dări de seamă cât mai complete asupra mișcării literare din țară, mai ales ce privește literatura populară ^{în Volkstümliche Erzählungen} în "Bizantinische Zeitschrift" am publicat "Luarea Troiadei" în traducere nemțească din manuscr. "Hronograf" în posesia mea. Apoi în "Archiva" lui Ascoli textul românesc cu traducerea italiană și note paralele a "Physiologului" și tot acolo ¹⁸⁹²⁻⁹⁵ "Evangelia" lui Mateiu ¹⁸⁸¹⁻⁸¹ cu introducere, din faimosul manuscris din British Museum asupra caruia voi reveni mai încolo. Ac mai întâi am isprăvit "Christomatia" în 2 volume, care slavă Domnului, și-au găsit drumul în lumea mare. Am publicat în "Proceedings", soc. de archeologie biblică

17

"Apocalipsul lui Avram" în românește și englezește.

Înainte de a vorbi de cărți mai întinse, privitor la literatura rom. trebuie să pomenesc publicarea "Evangheliilor" din manus. din British Museum împreună cu "Braxiul" dintr'un manus. al meu f. prețios din punct de vedere al textelor române al Evangheliei. Este singurul manus. care conține variante de traduceri și se vede că este lucrarea unui învățat. De această ediție se leagă o poveste. Manuscrisul carea fost gata de tipar ¹⁸⁹² mi-a fost cerut de răposatul Take Ionescu cu ocazia unei vizite la Londra. El mă însărcinase cu un studiu asupra școlilor englezești, care s'a publicat apoi de Ministerul Cultelor ^{la 1892} și care cred că a avut și înrăurire asupra programului școlar alcătuit de dânsul.

El mi-a făgăduit în același timp, că Evanghelia se va tipări în Impri-măria Statului, la București, ceace s'a și întâmplat. Am mai pregătit iocanele, care însoțeau acest text și care trebuiau adougate manuscrisului. Dar mi-se pare că degeaba cineva va căuta aceasta ediție, căci întreaga a dispărut. Numai 2 sau poate 3 exemplare au scăpat ca prin minune, pe câte știu eu. Unul îl are Academia Română și altul este la mine. Se poate că al treilea să se plimbe pe undeva! Nu este nevoie să vorbesc mult de acest text, despre care a vorbit pe lung Hăjdău în "Cuvente din Bătrâni" și care stau în așa strânsă legătură cu evanghelia lui Coresi. Munca mea de un an și jumătate a fost astfel distrusă. Asta a fost toată răsplata ce am căpătat-o. Dar dauna pentru liter. rom. este mai mare. Acum mă întorc la celelalte lucrări ale mele.

V

Am publicat în jurnalul soc. asiatic, tot în românește și englezește, cu o introducere, "Povestea Savilei" dintr'un manus. din Sofia. Apoi "Archir și Anadam" dintr'un manus. al meu, asemenea "Visul lui Schaci" și în Journal of Folklore un studiu amănunțit asupra "Avestitei, aripa satanei" și cântece despre Sf. Maria. Apoi o carte publicată de soc. Folklore "Rumanian Legends, Beast and Birth", în care am adunat mai tot ce se cunoaște în legendă despre animale și păsări. Apoi altă colecție nu mai de basme românești, frumos ilustrată sub titlul "Rumanian Fairytales" Dar mai presus de toate stă "Istoria Literaturii Române" alcătuită de mine după o muncă de 30 de ani, unde pentru prima dată am încercat o grupare sistematică a întregii liter. rom., unde m'am folosit de aproape 400 sute de manus. neatinsă până atunci de nimeni. Alții m'au urmat și au făcut cărți mari, au mai îmbrodăit faptele scrise de mine pe scurt dar pe cât am putut vedea n'au adăugat mai nimic la cele pomenite de mine, doar ici colea au mai menționat vreun manuscr., care-îmi rămase necunoscut. Să nu se uite, că am făcut această lucrare departe de țară și de orice bibliotecă. Pregătesc acum o traducere rom., se înțelege îmbogățită cu tot ce s'a publicat de atunci încoace. Tot așa pregătesc și o altă edițiune a Literaturii Populare, la care am adăugat dela prima publicare multe însemnări. Ași mai dori să pomenesc, că ori unde se întâmplă în cercetările mele să pot pomeni liter. rom., nu uit nici odată să o fac. Așa de pildă în cartea mea cea mare "Exempla of the Rabbis" la literatura comparată pomenesc și liter. rom., fie tipar sau manuscr. Tot așa în publicația faimoasei cărți cunoscute sub titlul "Secretum Secretorum" a lui Aristoteles am atras atențiunea asupra lui ^{Neagu Vodă} ~~Neagu Vodă~~

VI

și a lui Vasile Makedon, din Chronograf. Mai lucrez la niște legende vechi rom., care stau în legătură cu minunile Maicei Domnului și cu alte legende medievale.

La Oxford am ținut acum câțiva ani o prelegere despre "Descăntecele românești", și am pregătit o carte asupra acestor descăntece. Asta însă trebuie să o las în voia Domnului. Munca și vârsta încep a mă doborâ.

M'am mărginit aci, după dorința D-tale numai la publicațiunile ce stau în legătură cu liter. rom. Totuș mă-separe că mi-au scăpat câteva. Nădăjduesc că cele așternute îți vor ajunge.

M. S. Gorovei